

پس از بررسی وضعیت وکلا در تونس، فیلیپین، هندوراس، چین، مصر، پاکستان، آذربایجان، کلمبیا و افغانستان روز وکیل در معرض خطر در سال ۱۴۰۲ (۲۰۲۴) به وضعیت وکلا در ایران اختصاص یافته است.

روز وکیل در معرض خطر از سال ۱۳۸۸ (۲۰۰۹) در شهر ها، کشور ها و قاره های مختلف دنیا در تاریخ ۵ بهمن (۲۴ ژانویه)، مورد توجه قرار می گیرد.

این تاریخ مصادف است با روز وقوع «کشتار آتوشا». در جریان این کشتار چهار وکیل اسپانیایی در مادرید، در خیابان آتوشا، پلاک ۵۵، به قتل رسیدند.

این روز بین المللی بدنبال آن است که توجه جامعه جهانی، دولت ها و نهاد های عمومی را نسبت به وضعیت وکلا در یک کشور خاص، که هر سال انتخاب می شود، جلب کند و از این طریق تهدیدهایی که وکلای این کشور در بستر انجام فعالیت حرفه ای خود با آن روبرو هستند را بشناساند.

بستر

آزار توسط نیروهای امنیتی

از تاریخ اعلام مرگ ژینا-مهسا امینی در مهر ۱۴۰۱ (سپتامبر ۲۰۲۲) در بازداشت، مقامات ایرانی تلاش می کنند شورش‌هایی که کشور را به لرزه درآورد را مهار کنند. اعتراضات متعددی که در پاییز آن سال وضعیت کشور را شعله ور کرد، به شیوه ای خشونت بار توسط نیروهای امنیتی ایرانی سرکوب شدند.

● بر طبق نظر سازمان مردم نهاد حقوق بشر ایران، دست کم ۵۳۷ زن و مرد، که از میان آنها ۶۸ نفر کودک بوده اند، توسط نیروهای امنیتی در جریان اعتراضات کشته شده اند.

● گزارش بهمن ماه (فوریه) گزارشگر سازمان ملل متحد اشاره می کند که اقلیت های قومی و مذهبی ایران، که در گذشته نیز مورد تبعیض بوده، بیش از دیگران مورد سرکوب واقع شده اند. بیش از نصف کشته شدگان اعتراضات مربوط به مناطق بلوچ و کرد نشین بوده است.

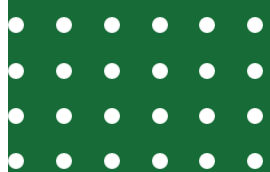
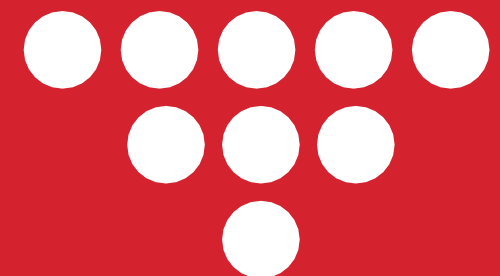
● صدها نفر به خاطر پرتاب گلوله های ساچمه ای کور شده یا به طور جدی از ناحیه چشم آسیب دیده اند. پرسنل پزشکی اعلام می کنند که نیروهای امنیتی زنان را هدف قرار می دهند، امری باعث ایجاد جراحات های غیر قابل ترمیم در نزد آنها می شود. در نهایت معترضان از ترس اینکه دستگیر شوند به دنبال درمان پزشکی خود نمی روند.

محاكمه سريع معترضان

مقامات ایرانی بیش از هزار کیفرخواست در ارتباط با اعتراضات، واقع شده بین شهریور تا آبان ۱۴۰۱ (سپتامبر تا نوامبر ۲۰۲۲) صادر کردند. این امر واکنش گزارشگر ویژه سازمان ملل را به دنبال داشت، محاکمات به سرعت برگزار شد و دولت تعهد خود مبنی بر تضمین حق دسترسی به دادرسی منصفانه و آیین دادرسی قانونی را نقض کرد.

اکثر کسانی که در جریان اعتراضات دستگیر شده بودند دسترسی به وکیل نداشتند. در موارد نادری که وکلای تسخیری تعیین شده بود و تلاش کردند تا عدالت برقرار شود، تلاش های آنها با مانعی جدی یعنی محکومیت سریع متهمان روبرو شد: وکلای آنها از چند ساعت یا حتی چند دقیقه برای بررسی پرونده برخوردار بودند (یا از دسترسی به پرونده منع می شدند) بدیهی است که در چنین شرایطی وقت و امکان لازم برای آماده کردن دفاعی موثر از متهمان را نداشتند.

حرفه وکالت: تحت کنترل

به نظر می‌رسد که وکلای تعیین شده برای دفاع از زندانیان محکوم شده در جریان اعتراضات اخیر از میان وکلای مورد اعتماد قوه قضاییه و بر اساس ماده ۴۸ قانون آیین دادرسی کیفری انتخاب شده‌اند.

هر چند که ایران در سال ۱۳۵۴ (۱۹۷۵) به میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی پیوسته است، اما وضعیت این حقوق به گونه‌ای چشمگیر در طی ماه‌های اخیر وخیم شده است، رژیم حاکم بر ایران به طور مستمر حق بر دسترسی منصفانه و حقوق دفاعی را نقض کرده است.

اشخاص دستگیر شده مجبورند وکلای خود را از میان وکلای معرفی شده در فهرست مورد تایید رییس قوه قضاییه، آقای غلام حسین محسنی اژه‌ای، که خود مشهور به نقض حقوق بشر است انتخاب کنند. این فهرست فقط وکلایی را در بر می‌گیرد که قوه قضاییه آنها را به عنوان «وکلائی مورد اعتماد» تایید کرده است.

وکلائی مورد تایید قوه قضاییه معمولاً برخاسته از خانواده‌هایی هستند که به جمهوری اسلامی وفادارند. این وکلا، اصولاً، قضات بازنشسته، وکلای برخاسته از خانواده شهدا یا خانواده‌های بسیجی هستند و در حد زیادی با نهاد های امنیتی مرتبط‌اند. به خانواده‌های زندانیان محکوم شده توسط دادگاه انقلاب اسلامی، معمولاً تحت ریاست قاضی عبدالقاسم صلواتی یا عاصف الحسینی، اکیدا توصیه می‌شود که وکلای خود را از میان وکلای مورد اعتماد قوه قضاییه انتخاب کنند. این دو قاضی، به همراه پنج قاضی دیگر، به قضات پرکاری در جهت صدور احکام محکومیت به اعدام یا حبس‌های بلند مدت نسبت به معترضان تبدیل به شده‌اند.

وکلا در ایران از سه گروه تشکیل شده‌اند:

1

دسته نخست وکلا عضو کانون وکلای تحت مدیریت این کانون هستند. این وکلا مستقل‌اند و دفاع از هر پرونده‌ای را می‌پذیرند. برخی از این وکلا بیشتر بر حوزه دفاع از حقوق بشر متمرکز شده، در جهت دفاع از حقوق موکلان خود از رسانه‌ها استفاده می‌کنند و از همکاری با نهاد های امنیتی امتناع می‌ورزند. این دسته از وکلا بیشتر از دیگران مورد آزار قرار گرفته‌اند.

2

گروه دوم از وکلا همانند دسته نخست عضو کانون وکلا هستند و این کانون مسئولیت صدور پروانه آنها را بر عهده دارد. این گروه نیز دفاع از هر پرونده‌ای را می‌پذیرند با این تفاوت که نام این وکلا در فهرست «وکلائی مورد اعتماد» قوه قضاییه قرار دارد. این فهرست توسط قوه قضاییه تهیه می‌شود. وکلای تشکیل‌دهنده این گروه برای بررسی پرونده‌های سیاسی و امنیتی فراخوانده می‌شوند.

3

گروه سوم از وکلا، معروف به وکلای ماده ۱۸۷، عضو کانون وکلا نیستند، بلکه کاملاً وابسته به قوه قضاییه هستند و این قوه پروانه آنها را صادر می‌کند. قوه قضاییه در تلاش مدام برای کاستن از استقلال وکلا، پروانه‌های بیشتری را در سال‌های اخیر برای این دسته از وکلای وابسته به خود صادر می‌کند.

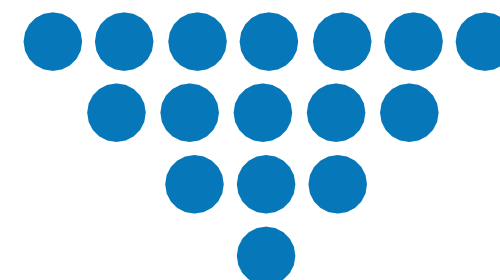
وکلائی که به جهت دفاع از معترضان مورد هدف واقع شده اند

در فاصله بین شهریور ۱۴۰۱ (سپتامبر ۲۰۲۲) و اردیبهشت ۱۴۰۱ (می ۲۰۲۳) دست کم ۶۶ وکیل مدافع توسط نیروهای امنیتی بازداشت شده اند تا نتوانند در مورد معترضانی که به طور غیر قانونی دستگیر شده اند عدالت خواهی کنند. در تاریخ ۱۸ مرداد ۱۴۰۲ (۹ اوت ۲۰۲۳) دست کم ۵۴ وکیل ایرانی که حمایت خود را از خانواده ژینا-مهسا امینی اعلام کرده بودند به دادگاه احضار شده اند.

مداخله وکلای مدافع حقوق بشر دلیلی برای دستگیری توسط مقامات امنیتی ایرانی است زیرا آنها فعالیت مدافعان حقوق بشری را تهدیدی برای نظام محسوب می کنند. این دستگیری ها معمولاً فاقد مبنای قانونی و محدودیتی آشکار برای حرفه وکالت در این کشور است. افزون بر این شکنجه و رفتار های اعمال شده در بازداشتگاه، فشار بر خانواده وکلا، محاکمات سریع تحمیل شده بر آنها، این وضعیت را دردناکتر می سازد.

رژیم ایران حق وکلا بر اعمال تمامی اختیارات حرفه ای خود بدون هیچ محدودیت، ممنوعیت، فشار و مداخله غیر قانونی را نقض می کند. دولت همچنین اصل ۱۶ اصول پایه راجع به نقش کانون وکلا را از طریق تهدید وکلا، تنها به خاطر فعالیتی که بر اساس وظایف حرفه ای خود و مطابق با قواعد اخلاق حرفه ای انجام می دهند، نقض می کند.

وضعیت شکننده وکلا در ایران

وکلا متخصص در دفاع از حقوق بشر معمولاً از ملاقات با موکلان خود، دسترسی به پرونده ها و بررسی دلایل منع می شوند. در برخی موارد، وکلا از حضور در جلسه رسیدگی دادگاه ممنوع می شوند.

دستگیری و تهدید وکلای مدافع حقوق بشر

هر چقدر که وکلا، بیشتر، برای حفظ استقلال خود تلاش می کنند بیشتر مورد آزار قرار می گیرند. وکلای مدافع حقوق بشر مورد هدف هستند، تعدادی از آنها به حبس های بلند مدت محکوم شده اند و یا جهت فرار از تعقیب توسط قوه قضائیه کشور را ترک کرده اند.

در سال گذشته ۵ وکیل به قتل رسیدند و ۱۰ وکیل دیگر مورد سوء قصد قرار گرفته و مجروح شدند. این تهدید ها به همراه تهدیدهای دیگر همانند شنود های تلفنی، اتهام زنی و ابطال پرونده از جمله از خطراتی اند که وکلای مدافع حقوق بشر با آن روبرو هستند. این تهدید ها به ویژه پس از مرگ ژینا-مهسا امینی و اعتراض های ملی آغاز شده پس از آن شدت گرفته اند.

کانون وکلای ایران تحت کنترل

پس از انقلاب اسلامی ۱۹۷۹ کانون وکلای توانمی تواند از وکلای خود در برابر فشار های تحمیلی از سوی دولت حمایت کرده، امنیت آنها را تضمین کند. در نظام جمهوری اسلامی ارگان های دولتی و قوه قضاییه فشار های مدام و روز به افزایش بر کانون های وکلا اعمال کرده اند، و با تصویب قوانین متعدد، به تدریج استقلال و توانمندی آنها را گرفته اند.

آقای ابراهیم ریسی یکی هفته پیش از رییس جمهور شدن، در دوره ای که هنوز ریاست قوه قضائیه را بر عهده داشتند، مجموعه ای از مقررات را در خرداد ۱۴۰۰ (ژوئن ۲۰۲۱) به منظور محدود کردن کانون های وکلا تصویب کرد. وی پیشتر در اردیبهشت ۱۳۹۹ (می سال ۲۰۲۰) مقررات دیگری را در این زمینه تصویب کرده بود؛ امری که باعث شد بیش از ۱۲۰۰۰ وکیل و حقوقدان به ایشان نامه بنویسند و نسبت به آثار «مخرب» این آیین نامه ها و همچنین نسبت به عدم رعایت قواعد مربوط به تحقیقات منصفانه اظهار نگرانی و اعتراض کنند.

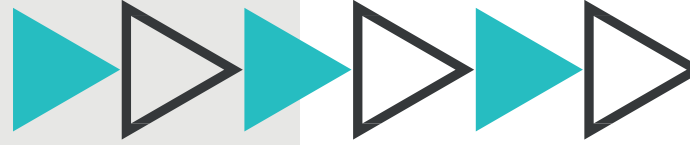
در تاریخ ۳۰ مرداد ۴۰۲ (۲۱ اوت ۲۰۲۳) مجلس ایران قانونی را تصویب کرد که به موجب آن کانون های وکلا به نهاد هایی وابسته به دولت تبدیل می شوند زیرا از این پس موظفند از تصمیمات شورای تنظیم مقررات وزارت اقتصاد تبعیت کنند. بدین ترتیب وزارت اقتصاد از اختیار صدور، تمدید و ابطال پروانه های وکالت برخوردار می شود و همچنین می تواند با هماهنگی با وزارت دادگستری و قوه قضاییه توانمندی وکلای را ارزیابی کند. بر طبق این قانون وزارت اقتصاد موظف است «سامانه ارزیابی تعهد و کارایی وکلا توسط موکلان» خود را راه اندازی کند و «نتایج ارزیابی هر وکیل توسط موکلان سابق او» را منتشر نماید.

Photo by Omid Armin

پرتره وکلای

پرتره نسرين ستوده، وکیل ایرانی

نسرين ستوده يك وکیل متخصص در دفاع از حقوق بشر است. فعالیت حقوق بشری وی جایزه معروف ساخاروف را در سال ۱۳۹۱ (۲۰۱۲) و جایزه نوبل آلترناتیو را در سال ۱۳۹۹ (۲۰۲۰) برای وی به ارمغان داشته است. ایشان دفاع از شخصیت های سیاسی مخالف نظام، زنانی که حاضر به پوشش حجاب نشدند و زندانیانی که بخاطر ارتکاب جرایمی در دوران کودکی، به اعدام محکوم شده اند را بر عهده داشته است.

خانم نسرين ستوده برای نخستین بار در سال ۱۳۹۸ (۲۰۱۰) دستگیر و در زندان اوین محبوس شد. ایشان تنها در سال ۱۳۹۲ (۲۰۱۳) آزاد شد و پس از آن تصمیم به ادامه فعالیت حقوق بشری خود گرفت. در سال ۱۳۹۷ (۲۰۱۸) دوباره بازداشت شد. ایشان در مجموع به ۳۸ سال زندان (که تحمل ۱۲ سال آن الزامی است) و ۱۴۸ ضربه شلاق

محکوم شد. دلیل محکومیت ایشان دفاع از زنانی است که به طور مسالمت آمیز علیه قانون حجاب راهپیمایی کرده و مورد تعقیب قرار گرفته بودند. در حال حاضر خانم نسرين ستوده در حال تحمل حبس خود به صورت حبس خانگی است که از تیرماه ۱۴۰۰ (ژوئیه ۲۰۲۱) به خاطر دلایل پزشکی مشمول آن شده اند. ایشان در تاریخ ۷ آبان ۱۴۰۲ (۲۹ اکتبر ۲۰۲۳)، در حالی که در مراسم تدفین خانم آرمیتا گراوند، حضور داشت دوباره دستگیر و شدیداً مورد ضرب و شتم قرار گرفت. آرمیتا گراوند دختر جوانی بود که قانون حجاب اجباری را رعایت نمی کرد و پس از دستگیری فوت کرد.

همسر نسرين ستوده، رضا خندان، نیز در اسفند ۱۴۰۱ (فوریه ۲۰۲۳) درست چند روز پس از اعلام نظر خود در مورد اینکه معترضان ایرانی خواستار تغییر رژیم هستند، مورد تهدید قرار گرفت. این مجازات ها نشان دهنده اراده حکومت ایران مبنی بر به سکوت کشاندن خانم نسرين ستوده و همسر وی است حال آنکه این دو به صورت همبسته برای دفاع از حقوق بشر فعالیت می کنند.

پرتره امیر سالار داوودی، وکیل ایرانی

امیر سالار داوودی، وکیل متخصص در دفاع از حقوق بشر و عضو کمیسیون حقوق بشر کانون وکلای مرکز است. او همچنین بینانگذار و مدیر یک کانال تلگرامی به نام «بدون روتوش» است. در دوران فعالیت خود، آقای داوودی از مدافعان حقوق بشر و زندانیان سیاسی دفاع کرده است.

وی در تاریخ ۲۹ آبان ۱۳۹۷ (۲۰ نوامبر ۲۰۱۸) توسط نیروهای امنیتی در دفتر خود دستگیر شد. دادگاه انقلاب تهران وی را در ۷ خرداد ۱۳۹۸ (۲۸ می ۲۰۱۹) به ۳۰ سال حبس و ۱۱۱ ضربه شلاق محکوم کرد. اتهامات وی «توهیم به رهبر»، «تبلیغ علیه نظام» و «تشکیل یک گروه به قصد ایجاد اخلاق در امنیت ملی» بوده است. همه این اتهامات با فعالیت وی در حمایت از حقوق بشر مرتبط است.

در تاریخ ۱۰ آذر ۱۴۰۰ (۱ دسامبر ۲۰۲۱) در جریان محاکمه مجدد وی توسط شعبه ۳۶ دادگاه تجدید نظر تهران، آقای داوودی به ۱۴ سال حبس محکوم شد؛ از این حبس، دو سال مربوط به جرم «توهین به رهبری»، دو سال به خاطر جرم «تهییج افکار عمومی» و ۱۰ سال دیگر آن به خاطر جرم «تشکیل گروه به منظور اقدام بر ضد امنیت ملی» بوده است. وی در حال حاضر در حال تحمل حبس ۱۰ ساله است. درخواست اعاده دادرسی وی توسط دیوان عالی کشور در اردیبهشت ۱۴۰۲ (می ۲۰۲۳) رد شد.